

לבנינה של הערה

שיחות שנמסרו בבית המדרש על ידי ראש הישיבה הרב ברוך וידר שליט"א

שיחה תקלו
ה' בתמוז תשפ"ה
פרשת "חקת"

”וְאָמַר לְצִיּוֹן עַמִּי אֲתָה”

חינוך לתודעה כללית

הרב זצ"ל כותב ב'אורות התחיה'¹: "מאמין הוא העם כולו, שאין גלות עוד אחרי הגאולה ההולכת ומתחלת שלפנינו". את משפט זה כתב הרב זצ"ל טרם קום המדינה, הוא ראה את תחילת התהליך וכבר הכריז שהעם כולו מאמין שהגאולה החלה את דרכה, ללא אפשרות של חזרה. מתוך האמונה הגדולה הזו אנחנו מחנכים, לומדים תורה ופועלים בכל מרחבי החיים.

"בְּלִנּוּ בְּאַחַד"

האם יש לנו אחריות לחינוך עם ישראל להבנה זו? מהי משמעותה של הבנה זו? חז"ל מלמדים אותנו במסכת שבועות ובמקומות אחרים על האחריות ההדדית שיש לנו כעם אחד. הנושא שם הוא בעניין חובת המחאה והתוכחה²: "כְּתִיב: 'וְכָשְׁלוּ אִישׁ בְּאָחִיו' - אִישׁ בְּעוֹן אָחִיו, מִלְּמַד שְׂכָל יִשְׂרָאֵל עֲרֵבִים זֶה בָּזֶה". לכל אחד מעם ישראל ישנה

"הוֹדֵךְ וְאֹרֵךְ עַד גְּבוּל הַיּוֹם"

מזה זמן רב מדינת ישראל מצויה במצב של מלחמה, מלחמה הנמשכת קרוב לשנתיים מאז שמחת תורה דאשתקד. לאמתו של דבר, אנו שרויים במלחמה מיומה הראשון של מדינת ישראל. ביום שישי ערב שבת קודש, ה' באייר תש"ח, בשעה ארבע אחר הצהריים הוכרז על הקמת המדינה, וכבר בשבת בבוקר הותקפה תל אביב, שבה התקיימה ההכרזה, על ידי מטוסים מצריים. מלחמה ארוכה זו איננה מלחמתו של אדם פרטי, אלא על קיומו של עם ישראל, עם הנצח.

אנו האמונים של ראייתו הרחבה של מרן הראי"ה זצ"ל מאמינים ויודעים שזהו צעד נוסף בתהליך גאולת עם ישראל והעולם כולו לתקן עולם במלכות ש-די, שמדינת ישראל וקיומה הם יסודותיו.

¹ אורות, אורות התחיה, פרק כו

² שבועות, דף לט, עמוד א; סנהדרין, דף כז, עמוד ב

³ ויקרא, פרק כו, פסוק לז

"וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מִמְלֶכֶת כְּהֲנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ"

הרב צבי יהודה מכנה את ספר 'אורות' כ'קודש קודשים', משום שהוא עוסק בעם ישראל הקם לתחייה ושב לארצו ולעצמו⁵. במשך אלפיים שנות הגלות חיינו תחת צורך הישרדותי ששימר אותנו כפרטים, אולם כעת, בזמן תחיית המתים הלאומית, נדרש מאיתנו לשוב לחיות כ'עם'. לא רק 'עם חופשי בארצנו', כי אם עם המודע לזהותו הלאומית ובונה אותה בצורה הראויה לו - לאור התוכן האלוקי, שהוא הזהות הלאומית הישראלית. לא זו בלבד, אלא שמוטל על עם ישראל לחנך גם את העולם כולו, בהתאם לתפקיד שהטיל עליו בורא העולם ביד עבדיו הנביאים⁶: **"אַתֶּם עַדִּי נְאֻם ה'."**

לכן, כותב הרב זצ"ל ב'אורות ישראל'⁷: **"כנסת ישראל"** - היינו: נשמת ישראל - **"מיוסדת היא כולה על בסיס של המוסר האלוקי העליון"**. העניין המרכזי בנשמתנו הכללית הלאומית הוא 'המוסר האלוקי העליון', וזו הנקודה המיוחדת והמרכזית בזהות הישראלית. **"על כן, כל התנשואות מוסרית הנמצאת באישיה הפרטיים מוסיפה לה כוח..."**. כאשר אדם מישראל יותר מוסרי ומקיים יותר מצוות הוא מוסיף כוח לאומה הישראלית ולנשמתה.

מהי המשמעות המעשית של עיקרון זה? **"לכן, דווקא תשועת ישראל תלויה היא בתשובה, בהטבה המוסרית במעשה, ברגש בשכל, ולא כן תשועת עם אחר"**. הזהות הלאומית של העמים האחרים אינה סובבת סביב ערך מסוים, אלא נשענת על היסטוריה ומקום מגורים. כל עוד שצרפתי מתגורר בצרפת הוא אכן צרפתי, אבל אם הוא יהגר לאוסטרליה הרי שהוא ייהפך לאוסטרלי, למרות הרגשות החמים שהוא חש כלפי ארץ לידתו.

אחריות רוחנית על מי שבידו להשפיע עליו - על השיעור שלו, על חברתו, על משפחתו, על עם ישראל כולו. זוהי אחריות כללית-רוחנית.

הרב סולובייצ'יק כותב ביטוי מופלא במאמרו 'קול דודי דופק', מאמר חשוב מאוד בתובנות המצויות בו: **"כל יהודי אחראי על גורל עמו, לשמור על שלמותו ולהגן על כבודו"**. כל אחד מאיתנו אחראי לא רק על משפחתו, אלא לשלמותו של העם היהודי כולו, גם בארצות הברית וגם באוסטרליה. האחריות ההדדית היא יסוד קיומנו כעם.

"למען אחי ורעי"

כיצד מחנכים לערך זה?

בזמן 'קיץ' אנחנו משתדלים בסייעתא דשמיא לעסוק בחשיבות היציאה לשדות החינוך. זהו אתגר גדול. חברה חומרנית אינה מכירה מספיק בערכה ובחשיבותה של משימת החינוך, ובפרט חברה השקועה במלחמה על עצם קיומה. העיסוק בתחום החינוך הוא אידיאליסטי ודורש התמסרות, כשם שהשירות הצבאי שאף הוא משימה אידיאליסטית דורש מסירות והקרבה.

האדם מורכב מחומר ומרוח, מגוף ומנשמה, אם הוא לא יפרוס את כנפיו כדי להתרומם, הרי שבאופן הטבעי הוא ישקע בארציות ובחומרנות שתמשוכנה אותו למטה, כפי שמעידים ה'מסילת ישרים'⁴, 'חובות הלבבות' ושאר ספרי העבודה. החומר מושך למטה, כפי שכל גוף כבד ייפול ארצה אם ייעזב בשל כוח הכבידה (גרביטציה) הקיים במציאות. 'אזור הנוחות' של האדם הוא לשקוע בעצמו ולהתמקד בצרכיו וברצונותיו האישיים.

כך גם מבחינה רוחנית. על אף חשיבותו הרבה של התיקון העצמי - כפי שמובע רבות בתורת המוסר ובתנועת החסידות - יש להוסיף להתחנך ולחנך את תלמידיו וילדינו לראייה כלל-ישראלית וללקיחת אחריות כללית. אדרבה, כאשר הפרט ניזון מן הכלל, גם הוא ייבנה בצורה יותר נכונה.

⁵ בהקדמתו לאורות. עיין שיחות הרב צבי יהודה - תלמוד תורה, עמוד

24.

⁶ ישעיהו, פרק מג, פסוק י

⁷ אורות, אורות ישראל, פרק ב, אות א

⁴ פרק ו: "כי טבע האדם כבד מאד, כי עפריות החמריות גס, על כן לא יחפוץ האדם בטורח ומלאכה. ומי שרוצה לזכות לעבודת הבורא יתברך צריך שיתגבר נגד טבעו עצמו ויתגבר ויזדרז".

ללא שום קשר לעמם. זאת משום שהקשר שלהם לעמם הוא בר־חלוף. אם גוי יהגר למדינה אחרת, הרי שבעבור מספר דורות לא תהיה לצאצאיו כל שייכות לארץ המקור. לעומת זאת, גם לאחר אלפיים שנים של גלות נותרת הזיקה של יהודי לעמו ולארצו. העם הצרפתי, ככל עם אחר, הוא חסר מגמה אלוקית, ולכן הקשר המאגד את יחידיו אינו יציב. **”לא כן בישראל, הנשמה של היחידים נשאבת ממקור חי העולמים באוצר הכלל, והכלל נותן נשמה ליחידים. אם יעלה על הדעת להנתק מהאומה, צריך הוא לנתק את נשמתו ממקור חיותה, וגדולה היא משום כך ההזדקקות, שכל יחיד מישראל נזקק להכלל”**. לפיכך, אנו אומרים בהגדה של פסח: **”לְפִי שֶׁהוֹצִיא אֶת עַצְמוֹ מִן הַכָּלָל – כָּפַר בְּעֶקְרוֹ”** – מה הקשר בין הדברים? הגמרא בתענית אומרת שאם אדם לא שותף בליבו בצרת הציבור, אז הוא איננו שייך לכל הממדים הגדולים והרוחניים של האומה, גם במובן הפרטי שלו¹¹. הדרך להתחבר בצורה השלימה לכלל ישראל, עוברת דרך קיום תורה ומצוות, דרך מימוש המוסר האלוקי בחיינו. עם זאת, יש להבין שאת האור האלוקי נקבל דרך הצינור הכללי של עם ישראל, שיש לנו אחריות עליו, ולכן עלינו להיות מחוברים לעם ישראל. לעומת הגויים שביכולתם להתחבר ישירות לבורא עולם, הרי שבעם ישראל המפתח הוא דרך נשמת ישראל, דרך הכלל. אלמלא כן, דומה הדבר לנוסע לצפון דרך אילת.

על כן, אני סבור שהדברים קשורים לדבריו המופיעים ב'אורות התשובה'¹²: **”אל יבהל מלהיות מחובר עם שורש נשמת האומה כולה. אף על פי שבהסתעפות הענפים הפרטיים נמצאים גם כן רשעים וגסים, אין זה מגרע במאומה את האור הטוב האלוקי של כללותה. וניצוץ נשמת אלוק שרוי הוא גם בכל הנפשות הפרטיות היותר נפולות”**. כאשר אדם שייך מבחינת מוצאו לעם

לעומת זאת, החיבור שלנו לעם ישראל הוא באמצעות המפתח של הערך המוסרי האלוקי. ממילא, שלימות ההופעה של עם ישראל תלויה בכל אחד ואחד מאיתנו. **”אַתָּם עַדִּי נְאֻם ה'”** – כל אחד ואחד מאיתנו הוא עד על בורא העולם בתוך עולם גשמי המסתיר אותו לגמרי. בליל שבת אנו מעידים על בריאת העולם ואומרים⁸: **”וַיִּכְלֹו הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם”**, ובכך אנו נעשים שותפים עם הקב"ה בבריאת השמיים והארץ⁹. זוהי מהותנו ולשם כך הקב"ה בחר בנו מכל העמים. כדי לשאת את הדגל האלוקי בעולם אנחנו נדרשים להיות מוסריים גם במובן הפרטי, ואם כן המפתח לחיבור לערכי הכלל הוא התיקון המוסרי שעל כל אחד ואחד מאיתנו לעשותו.

”כִּי אֲנִי עַמְךָ”

הנקודה העיקרית בהבנה הזו היא בעלת עומק נוסף. כל התנועות הרוחניות שבעולם מסכימות שנחוץ תיקון מוסרי פרטי, וכך תופס רוב העם היהודי גם את העניין של קיום תורה ומצוות – נהיה טובים יותר, יהיו לנו ילדים ערכיים יותר, תהיה לנו משפחה טובה יותר. שאיפות המתמצות ברובד זה נכונות וראיות לכל מקום בעולם. הלוא גם הם מעוניינים שתהיה להם ילדים מחונכים. אולם, הרב עומד על משמעותו העיקרית של היחס בין היחיד והכלל בעם ישראל לעומת יחס זה באומות אחרות¹⁰: **”היחס של כנסת ישראל ליחידה הוא משונה מכל היחוסים של כל קיבוץ לאומי ליחידיו. כל הקיבוצים הלאומיים נותנים הם ליחידה רק את הצד החיצוני של המהות, אבל עצם המהות זה שואב כל אדם מנשמת הכל, מנשמת אלקים שלא באמצעות הקיבוץ”**. הגויים יכולים לקבל את האור האלוקי "מנשמת-הכל"

⁸ בראשית, פרק ב, פסוק א. עיין טור, אורח חיים, סימן רסה: "וי"א שנהגו לומר אותו בקול רם ומעומד, משום שהוא עדות להקב"ה על מעשה בראשית".

⁹ שבת, דף קט, עמוד ב: "דאמר רב המנונא: כל המתפלל בערב שבת ואומר ויכלו – מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית, שנאמר: 'וַיִּכְלֹו, אל תקרי 'וַיִּכְלֹו' אלא וַיִּכְלֹו".

¹⁰ אורות, שם, אות ג

¹¹ תענית, דף יא, עמוד א: "תנו רבנן: בזמן שישראל שרוין בצער ופירש אחד מהן, באין שני מלאכי השרת שמלוין לו לאדם ומניחין לו ידיו על ראשו, ואומרים: פלוני זה שפירש מן הצבור – אל יראה בנחמת צבור". עיין שם עוד.

¹² פרק יג, אות ג

גם אנו כבני ישיבה הלומדים תורה נקראים ללמוד תורה מתוך ראייה כללית. איננו לומדים את התורה בשביל עצמנו, כי אם למען האומה הישראלית. ודאי שכל אחד ואחד המגיע לישיבה עובר בה תהליך והוא יתקדם ויתעלה. כעת הוא אדם יותר מוסרי ויותר טוב, וודאי שהוא יבנה חיי משפחה יותר מתוקנים. עם זאת, נחוץ לדעת שהדרך היא דרך הצינור הכללי. על כן, כתוב ב'אורות התורה' שעל לימוד התורה להיות מתוך הראייה הזו – לשם עם ישראל ולמענו¹⁵.

"מִי יוֹרֶה דָּעָה?"

החובה הגדולה ביותר הנגזרת מכך היא חובתנו לחנך את עם ישראל לראייה כללית גדולה זו. הרב רוני קלופשטוק שליט"א סיפר לי בשבת סיפור מזעזע על שיחתו עם יהודי שגדל בישיבות, עטור בזקן ולובש ציצית, שנבחר לנהל בית ספר חילוני באחת מערי ישראל. שאל אותו הרב רוני: כיצד זה ייתכן? הוא השיב בפשטות שהאלטרנטיבה שלהם הייתה מנהל ערבי! בלית ברירה, אולי, הם העדיפו אותו.

אומר ברורות: זוהי עת חירום לחינוך בישראל שהוא כל עתידנו! בחירה בתחום החינוך היא אתגר, ולכן היא יכולה לבוא רק מתוך ראייה כללית ומתוך התמסרות, ולא מתוך שאיפה לחיים נוחים ושקטים באזור הנוחות. בחירה כזו תנבע מהבנת גודל האחריות הלאומית המונחת על כתפיו לבנות את זהותנו הלאומית כזהות יהודית-תורנית המאמינה בתהליך התחייה, ומחברת אותנו להיות שותפים בבניינה של האומה במדינת ישראל.

"חֲזִק וְנִתְחַזַּק בְּעַד עַמֵּנוּ וּבְעַד עַרְי אֱלֹקֵינוּ"¹⁶!

היהודי כדיון, הריהו שייך גם אל האור האלוקי בשוכן בנשמת האומה, הנשמה הגדולה שנמצאת בכל היחידים.

"לְמַעַן יִחְלְצֵנוּ יְדִידֶיךָ"

משמעות הדברים גדולה מאוד, ואבאר אותם בנוגע לנושא בו אנו עוסקים. עלינו לחנך את עצמנו להיגמל מהראייה הפרטית והאגוצנטרית, השמה את הפרט במרכז, כנהוג כיום בעולם. עלינו להתרגל לכך שבמרכז לא מצוי הפרט, כי אם הכלל – החברה, הישיבה, המדינה – וכל הברכה מגיעה אלינו דרך הצינור הכללי. מכך יש לנו לגזור את כלל מעשינו הפרטיים ואת דרך חיינו.

הדוגמה הבולטת ביותר לכך היא המלחמה שאנו מצויים בה מקום המדינה, משום ש'מלחמה' היא ערך כללי. מלחמה איננה נטושה על קיום היחיד, אלא על קיום האומה בארצה, ולפיכך על היחיד היוצא למלחמה לבטל את עצמיותו הפרטית כלפי האומה. כך הלוא מורה הרמב"ם¹³: **"ומאחר שיכנס בקשרי המלחמה ישען על מקוה ישראל ומושיעו בעת צרה, וידע שעל יחוד השם הוא עושה מלחמה, וישים נפשו בכפו, ולא יירא ולא יפחד ולא יחשוב לא באשתו ולא בבניו, אלא ימחה זכרונם מלבו, ויפנה מכל דבר למלחמה"**. על היוצא למלחמה להכיר בזאת שהוא נלחם למען כבוד ה' בעולם, שהרי כבודה של מדינת ישראל הוא כבוד ה'¹⁴. עבור מי שלא חונך לכך זהו אכן דבר שאינו פשוט כלל וכלל, מפני שהוא דורש מסירות וביטול הפרטיות.

כשטייסינו הגיבורים טסו לאירן הם ידעו שהם מסכנים את חייהם הפרטיים, והיה סביר ביותר שלא כולם יחזרו, ולמרות זאת הם יצאו לדרכם בגבורה. גם חייל שנלחם בעזה, נכנס לקרב על דעת כן. זהו חיבור עמוק לכלל ישראל, וזוהי זכותם הגדולה.

¹⁵ פרק ב, אות ד "אחד מהדרכים של עסק התורה לשמה הוא, להעשיר את כנסת ישראל בכחות רוחניים גדולים, וכל מה שמתרבה אור התורה, ועמה חבתה וכבודה, בלב אחד מישראל, הרי הכח היסודי של האמה מתחזק ומתאמץ".

¹⁶ שמואל ב, פרק י, פסוק יב

¹³ משנה תורה, הלכות מלכים, פרק ז, הלכה טו

¹⁴ עיין מסילת ישרים, פרק יט: "שהרי אי אפשר לכבוד העליון להתרבות אלא בגאולתן של ישראל וברבוי כבודם, שזה תלוי בזה באמת".